

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Институт попередньої соціалізації нових ідей і здійснюваних змін є механізмом адаптації та апробації нових проєктів сталого розвитку, застосування до них «мозкового» штурму, критичного аналізу, SWOT-аналізу та розрахунку соціально-економічних наслідків.

Институт співпраці поряд з утворенням є одним з базових принципів, без якого побудова сталого розвитку практично неможливо. Сталий розвиток передбачає співпрацю різних суб'єктів міської економіки як усередині міста, так і за його межами: бізнесу і влади, влади та населення, населення і бізнесу, великих регіональних центрів, наукових інститутів. Міська стратегія – це поєднання інтересів багатьох верств і груп міської спільноти, це своєрідний суспільний договір.

Институт винагород, заснований на ринкових та екологічних принципах повинен стати мотивуючим інститутом. Беручи до уваги той факт, що економічна культура не сприяє сталому розвитку з причини відсутності мотивації, то інститут винагороди є ефективним механізмом реалізації стратегії сталого розвитку.

Институційні особливості сталого розвитку обласних центрів регіону характеризують зовнішні умови розвитку. Організаційно-економічні фактори є в деякій мірі відображенням цих умов і впливають на внутрішні процеси сталого розвитку обласних центрів. Слід виділити найсуттєвіші фактори: фінансова база у вигляді податкових та неподаткових доходів; соціальна база, представлена кваліфікованою робочою силою; економічна база, представлена великим, середнім і малим бізнесом, що працюють на території обласного центру регіону; територіальна база, у вигляді займаної території та географічного положення; інфраструктурна база сталого розвитку, що включає в себе транспортні та інформаційні комунікації, соціальні об'єкти, житлові умови, а також освітні установи.

Висновки та пропозиції. Стратегія сталого еколого-економічного розвитку регіону повинна передбачати, що продуктивні сили, структура економіки, спеціалізація та розміщення виробництв у сучасних умовах повинні якнайтісніше узгоджуватися з наявними ресурсами, продуктивним, відтворювальним і асиміляційним потенціалом навколишнього природного середовища всіх територій. Більше того, рівень та характер використання природних ресурсів, насамперед земельних, водних і мінерально-сировинних, масштаби й напрямки вкладення грошей та капіталів, орієнтація техніко-технологічного та організаційного прогресу мають бути узгоджені не лише з поточними, а й з перспективними потребами населення всіх регіонів України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Трегобчук В. М. Концепція сталого розвитку для України / В. М. Трегобчук // Вісник Національної академії наук України. – 2002. – №2.
2. Качала Т.М. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика: [монографія] / Качала Т.М.; за ред. проф. Б. М. Данилишина. – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – 315 С.
3. Качала Т. М. Институціоналізація економіки України: проблеми та перспективи : [монографія] / Т. М. Качала : в 2 кн. – Черкаси : ЧДТУ, 2011. – Кн. II. – 600 с.
4. Герасимчук З. В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону : монографія / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович. – Луцьк : Вид-во ЛДТУ, 2002. – 248 с.
5. Генціаж Я. Институційні механізми регіонального розвитку України: шлях до майбутнього / Я. Генціаж, М. Гнидюк // Збірник наукових праць УАДУ. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – Вип. 2, ч. 1. – С. 66 – 73.
6. Сасенко Г. В. На шляху до сталого розвитку економіки: господарський механізм взаємодії / Г. В. Сасенко, О. О. Па-паїка. – Донецьк : Вид-во ДонДУЕТ ім. Туган-Барановського, 2005. – 928 с.
7. Бутов А. М. Інноваційна діяльність регіону: теоретичний аспект / А. М. Бутов // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 160 – 166
8. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально- економічного розвитку : монографія / За ред. З. С. Варна-лія. – К. : Вид-во "Знання України", 2005. – 498 с.
9. Білорус О. Г. Глобальний сталий розвиток : [монографія] / О. Г. Білорус, Ю. М. Мачейко. – К. : КНЕУ, 2006. – 488 с.

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОРЕГІОНАЛЬНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН КРАЇН ОЧЕС

Ладиченко К.І., к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки Київського національного торговельно-економічного університету (Україна)

Ладиченко К.І. Детермінанти розвитку внутрішньорегіональних торговельних відносин країн ОЧЕС

У статті проаналізовано динаміку та структуру внутрішньорегіональної торгівлі країн Організації Чорноморського економічного співробітництва. Встановлено, що частка внутрішньорегіональної торгівлі як в імпорті, так й в експорті спадає протягом всього часу існування об'єднання, так само як й її інтенсивність. Разом з тим інтенсивність торгівлі вище, ніж у таких провідних інтеграційних об'єднань як ЄС та НАФТА, що свідчить про важливість ринку цих країн для взаємної торгівлі. Визначено роль країн ОЧЕС у зовнішній торгівлі України. Встановлено, що вітчизняний експорт до країн ОЧЕС носить низько технологічний характер, а імпорт – вузько диверсифіковану структуру. Взаємна торгівля послугами має негативні тенденції в наслідок зниження транзитивних можливостей України, що має наслідком скорочення внутрішньорегіональної торгівлі транспортними та туристичними послугами. Всі країни ОЧЕС мають негативний баланс взаємної торгівлі товарами, однак по послугах у більшості країн він є позитивним. Систематизовано детермінанти розвитку внутрішньорегіональної торгівлі об'єднання. Запропоновано шляхи стимулювання зростання якісних та кількісних параметрів взаємної торгівлі. Обґрунтовано необхідність переорієнтації вітчизняного експорту із ресурсо- та працемістких товарів на високотехнологічні.

Ключові слова: внутрішньорегіональна торгівля, інтеграційне об'єднання, інтенсивність внутрішньо- інтеграційної торгівлі, ОЧЕС

Ладиченко Е.И. Детерминанты развития внутрирегиональных торговых отношений стран ОЧЭС

В статье проанализирована динамика и структура внутрирегиональной торговли стран Организации Черноморского экономического сотрудничества. Установлено, что доля внутрирегиональной торговли как в импорте, так и в экспорте снижается в течение всего времени существования объединения, так же как и ее интенсивность. Вместе с тем интенсивность торговли выше, чем в таких ведущих интеграционных объединениях как ЕС и НАФТА, что свидетельствует о важности рынка этих стран для взаимной торговли. Определена роль стран ОЧЭС во внешней торговле Украины. Установлено, что отечественный экспорт товаров в страны ОЧЭС является низко технологичным, а импорт носит узко диверсифицированный характер. Взаимная торговля услугами проявляет негативные тенденции в следствии сокращения внутрирегиональной торговли транспортными и туристическими услугами. Все страны ОЧЭС имеют негативный торговый баланс взаимной торговли товарами, однако по услугам у большинства стран он позитивный. Систематизировано детерминанты развития внутрирегиональной торговли объединения. Предложены пути стимулирования роста качественных и количественных параметров взаимной торговли. Обоснована необходимость переориентации отечественного экспорта с ресурсо- и трудоемких товаров на высокотехнологичные.

Ключевые слова: внутрирегиональная торговля, интеграционное объединение, интенсивность внутринтеграционной торговли, ОЧЭС

Ladychenko K. Determinants of the BSEC intraregional trade relations development

At the article the structure and dynamics of intra-regional trade of the Black Sea Economic Cooperation is analyzed. It was reviewed that the share of

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

intra-regional trade in import and export falls during the agreement existence, just like its intensity. However, the trade intensity higher than that of the leading integration associations - EU and NAFTA, that indicates the importance of these markets for mutual trade. The role of BSEC in Ukraine's foreign trade is revealed. It was analyzed that domestic exports to the BSEC countries is low-intensive and import has narrowly diversified structure. Mutual trade in services has negative trends as a result of Ukraine transitive opportunities reduction, resulting in reduction of intra-regional trade in transport and travel services. All BSEC countries have a negative bilateral trade balance in goods, but in services it is positive in most countries. Determinants of intra-regional trade of association are systematized. The ways of stimulating the growth of qualitative and quantitative parameters of mutual trade are proposed. The necessity of reorientation of the Ukraine exports from resource- and labor-intensive products to high-tech intensive products is justified.

Keywords: intraregional trade, regional trade agreement, intraregional trade intensity, BSEC

Постановка проблеми. З 50-х років ХХ ст. кількість різноманітних інтеграційних об'єднань поступово збільшується і зростає з 70 у 1990 р. до 604 на кінець 2014 р., з яких за даними СОТ у силу вступили 398[1]. Всі члени СОТ, за винятком Монголії, є учасником хоча б однієї інтеграційної угоди. В середньому кожна країна бере участь у 13 різноманітних торговельно-інтеграційних угодах. Важливо відмітити, що половина інтеграційних торговельних угод сьогодні не є суто регіональними. В останнє десятиріччя помітна тенденція до появи в основному міжрегіональних угод. Тенденція до більш широкого географічного охоплення країн різними інтеграційними об'єднаннями особливо помітна у тих угодах, які були нещодавно підписані або за якими в даний час ведуться перемовини.

Обсяги внутрішньорегіональної торгівлі в межах торговельних угод зростають відповідно до зростання кількості угруповань. У 2013 р. на неї припадало близько 37% від загального обсягу світової торгівлі товарами у порівнянні з 18% у 1990р. На багатосторонні торговельні угоди припадало більше половини глобальної внутрішньорегіональної торгівлі в 2013р, в той час як на двосторонні торговельні угоди (у тому числі ті, у яких однією зі сторін є регіональне угруповання) припадає друга половина. Отже, проблема розвитку внутрішньорегіональної торгівлі у інтеграційних об'єднаннях міжрегіонального за структурою учасників характеру стає все більш актуальною.

Організація чорноморського економічного співробітництва саме відноситься до міжрегіонального типу, оскільки хоча й об'єднує країни Чорноморського басейну, однак включає країни різних географічних регіонів як Азії так й Європи, й крім того як країни з розвинутою, так й з трансформаційною економікою. В умовах необхідності стабілізації платіжного балансу України та переорієнтації зовнішньоторговельних потоків нашої країни з Росії на інші країни, доцільно визначити шляхи стимулювання внутрішньої інтеграційної торгівлі з країнами-партнерами по ОЧЕС та детермінанти її розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню теоретико-методологічних питань регіональної інтеграції і торговельного співробітництва України на субрегіональному рівні присвячені праці провідних вітчизняних вчених, серед яких варто відзначити таких науковців, як Ю. Козак, Ю. Макогон, В. Новицький, В. Чужиков та багатьох інших. Особливості розвитку зовнішньоекономічних відносин країн ОЧЕС досліджують фахівці всіх країн-учасниць, зокрема й України. Серед іноземних дослідників слід відмітити К. Євангелоса, Н. Янкова, серед вітчизняних - В. Дергачова, В. Будкіна, А. Гончарука, І. Троян, С. Радзієвську та інших. Зазначені автори ґрунтовно дослідили історичні етапи розвитку організації, перспективні напрями взаємодії країн учасниць, торговельну сумісність країн ОЧЕС. Разом з тим, потребують більш ґрунтовного аналізу особливості структури експортно-імпортних відносин країн ОЧЕС та детермінант розвитку внутрішньорегіональної торгівлі.

Мета дослідження. Встановити детермінанти розвитку внутрішньорегіональної торгівлі країн ОЧЕС та проаналізувати динаміку та структуру торговельних відносин України з країнами ОЧЕС, а також визначити шляхи стимулювання внутрішньої інтеграційної торгівлі об'єднання.

Основні результати дослідження. Процеси регіоналізації країн з транзитивною економікою викликають численні дискусії щодо оцінки їх потенціалу для розвитку вітчизняної економіки. З одного боку, світова фінансова-економічна криза призвела до уповільнення глобальної лібералізації міжнародної торгівлі та стимулювала інтерес до розвитку регіональних інтеграційних процесів, з іншого – численні інтеграційні проекти пострадянських республік залишаються скоріше політичними, ніж економічними об'єднаннями. Загострення відносин із Росією та курс на європейську інтеграцію також ускладнюють розвиток регіональних інтеграційних процесів. Власне Організація Чорноморського економічного співробітництва залишилась на сьогодні єдиним регіональним інтеграційним об'єднанням, яке здатне, завдяки специфіці організації діяльності, сприяти розширенню торговельних відносин України, як з країнами з трансформаційною економікою, так й з окремими країнами ЄС.

Для України співпраця в межах ОЧЕС – це можливість отримання певних політичних преференцій у Чорноморсько-Каспійському регіоні. Адже одним з пріоритетних завдань діяльності Співробітництва є посилення взаємодії з ЄС, насамперед через спільну участь у заходах високого рівня країн-членів ЄС та ОЧЕС, розроблення механізмів співробітництва у конкретних галузях, залучення країн-членів ЄС, що мають статус спостерігачів в ОЧЕС, до практичної діяльності Організації.

Пріоритетними напрямками діяльності України в ОЧЕС є участь у проектах, що стосуються розвитку транспортної інфраструктури, спільного ринку енергоносіїв, рекреації та туризму, впровадження інноваційних енергоощадних технологій.

Важливу роль у діяльності ОЧЕС відіграє Чорноморський банк торгівлі та розвитку, який є регіональним акціонерним банком. 90 % статутного капіталу складають внески шести країн – Греції, Росії, Туреччини (по 16,5%), Болгарії, Румунії та України (по 13,5%), тоді як інші країни мають по 2%. Завдання банку полягають у фінансуванні (до 35%) спільних проектів, які сприяють розвитку інфраструктури в регіоні, вирішенню екологічних проблем Чорного моря тощо[2, с. 33].

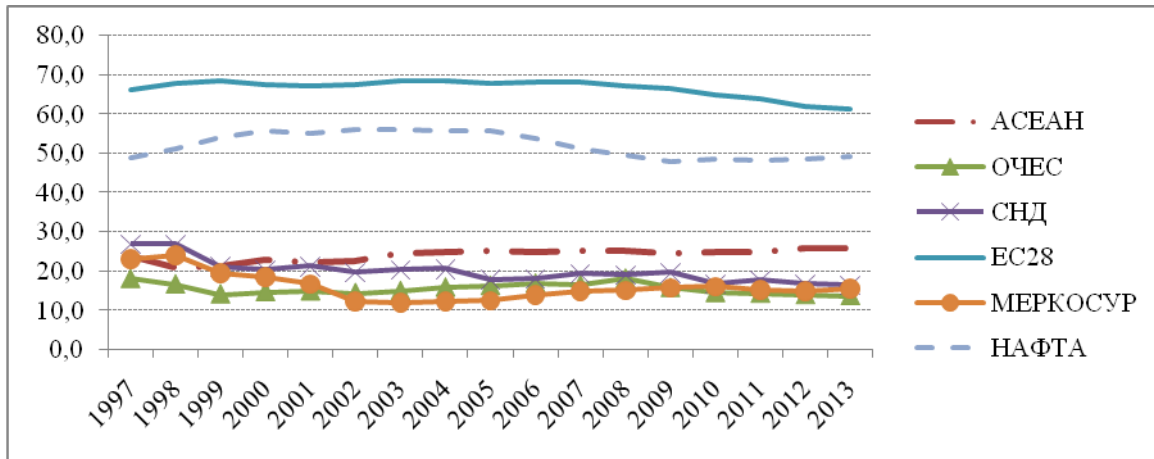
За роки існування організації досягла певних успіхів, насамперед, у вирішенні транспортних проблем. В акваторії Чорного моря була створена мережа паромних сполучень між Україною, Туреччиною, Грузією, Болгарією. Частково за допомогою ЧБТР відбудовується кільце автомобільних доріг навколо всього морського узбережжя. Активно розвивається співробітництво щодо подолання техногенних і природних катастроф. Успішно розвивається співпраця у протидії терористичній діяльності у країнах-членах ОЧЕС. Поступово інтенсифікується науково-технічна співпраця між вищими навчальними закладами та дослідницькими центрами країн регіону.

Складнощі у діяльності ОЧЕС пов'язані в першу чергу з тим, що частина країн більш істотно співпрацює чи бере участь у інших інтернаціональних союзах політичного чи економічного характеру, зокрема ЄС. Незважаючи на це, до сих пір не розроблено концепції співпраці з європейським сусідом, що ускладнює реалізацію як конкретних проектів, так і розвитку інтеграції в ОЧЕС.

Слід відмітити, що труднощі функціонування ОЧЕС намітились з початку існування, що обумовлено наявністю у регіоні політико-етнічних конфліктів, різним рівнем економічного розвитку країн-учасниць, різноспрямованістю їх політичних та зовнішньоекономічних цілей та обмеженістю фінансових ресурсів організації.

Відмітимо, що не зважаючи на те, що серед цілей діяльності ОЧЕС задекларовані як створення зони вільної торгівлі з вільним переміщенням товарів, послуг, капіталу, що сприяло б економічним контактам, виробничій кооперації та спільному інвестуванню, так й уніфікація митної системи країн регіонів, кроки в даних напрямках нажаль не реалізуються. Більш того, якщо порівнювати частку внутрішньої інтеграційної торгівлі ОЧЕС з іншими інтеграційними об'єднаннями, можна помітити не тільки її низьке значення як в експорті, так й в імпорті, але й постійну негативну тенденцію до її зменшення (рис. 1 та 2).

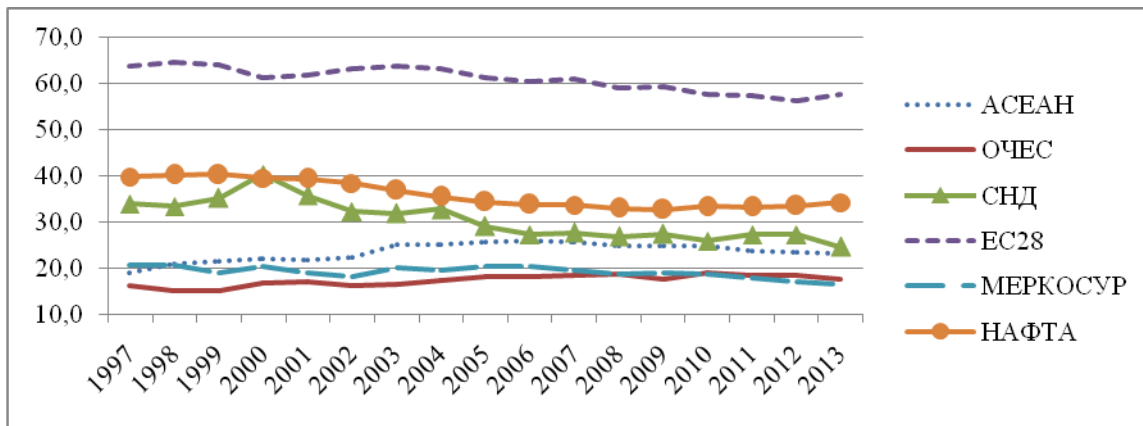
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Джерело: побудовано автором на основі даних ЮНКТАД [3]

Рис. 1. Частка внутрішньо регіонального експорту товарів у загальному обсязі експорту окремих інтеграційних об'єднань світу у 1997 – 2013 рр., %

Так, якщо для Європейського Союзу та Північноамериканської зони вільної торгівлі характерна висока частка внутрішнього експорту товарів – відповідно 61,2 % та 49, 2 % у 2013 р. відповідно, то у ОЧЕС її частка зменшилась з 18,1 % у 1997 р. до 13,7 % - у 2013 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних ЮНКТАД [3]

Рис. 2. Частка внутрішньорегіонального імпорту товарів у загальному обсязі імпорту окремих інтеграційних об'єднань світу у 1997 – 2013 рр., %

Частка внутрішньоінтеграційного імпорту серед країн ОЧЕС навпаки зростає й перевищує відповідний показник експорту. У 1997 р. на імпорт всередині об'єднання припадало 16,3 % від загального імпорту ОЧЕС, через 15 років ця цифра сягнула 17,7 %. Відмітимо, що серед інших інтеграційних об'єднань спостерігається протилежна тенденція, частка взаємного експорту поступово збільшується, а імпорту – знижується. Так, наприклад у ЄС частка імпорту знизилась із 63,7 % до 57,9 %, у НАФТА – із 39,9 % до 34,3 %, у МЕРКОСУР – із 20,6 % до 16,6 %.

Разом з тим, слід відмітити й позитивну тенденцію, щодо підвищення частки ОЧЕС у світовій торгівлі з 2,8 % до майже 4,8 %. Крім того інтенсивність взаємної торгівлі хоча й знижується, однак є вищою ніж у ЄС та НАФТА (табл. 1).

Таблиця 1

Інтенсивність залучення окремих інтеграційних об'єднань світу у міжнародну торгівлю у 1998 - 2013 рр.

Рік	Частка торгівлі об'єднання у світовій, %					Індекс інтенсивності внутрішньо- регіональної торгівлі				
	ОЧЕС	СНД	ЄС	МЕРКОСУР	НАФТА	ОЧЕС	СНД	ЄС	МЕРКОСУР	НАФТА
1998	2,83	1,78	41,48	1,94	20,49	5,63	16,85	1,60	11,49	2,20
2001	2,80	1,87	38,65	1,71	21,58	5,72	14,49	1,67	10,42	2,14
2004	3,65	2,32	40,04	1,55	17,75	4,55	10,95	1,65	9,78	2,46
2007	4,52	3,07	38,68	1,84	16,05	3,87	7,43	1,67	9,17	2,55
2010	4,44	3,16	34,16	2,13	15,05	3,77	6,47	1,79	8,15	2,65
2013	4,77	3,50	31,97	2,23	14,85	3,28	5,67	1,86	7,22	2,74

Джерело: розраховано автором на основі даних ЮНКТАД [3] та за методикою RIKS – UNUCRIS[4]

Про низький розвиток внутрішньорегіональної торгівлі в ОЧЕС свідчать й дослідження інших авторів. Так, І. Троян констатує низький рівень внутрішньорегіональної торговельної співпраці [5, с. 69]. Ключові торговельні потоки товарів приходяться на пари країн «Росія – Україна» і «Росія – Туреччина», причому якщо частка взаємної торгівлі першої пари країн зростала у 2011 р. до 31,2% сукупного обсягу субрегіональної торгівлі, то торгівля між країнами другої пари має негативну тенденцію у відповідному році – відбулося зменшення до 16,3%. Ці три держави (Росія, Україна і Туреччина) складають найбільше трьохвимірне ядро, збільшення концентрації якого прийшлося на 2011 р.– майже до 52%, тоді як у 2001 р. розподіл часток трьохвимірних ядер країн характеризувався більшою рівномірністю. Саме три країни є найбільшими територіально та за абсолютними показниками ВВП серед держав ОЧЕС, тому об'єктивно мають найвищі можливості для експортно-імпоротної діяльності. Крім того, для тих трьохвимірних ядер країн, до складу яких входять Болгарія, Румунія і Греція, взаємна торгівля має тенденцію до спаду через географічну переорієнтацію їх торговельних потоків на ЄС [5, с. 71]. Зменшення

**ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ
ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА**

обсягів взаємної торгівлі між Росією та Україною у 2013 – 2014 рр. посилять негативні тенденції у внутрішньорегіональній торгівлі.

Ще одним виявом слабкості розвитку внутрішньорегіональних торговельних відносин є хронічний негативний торговельний баланс. В цілому для об'єднання він збільшився з 1,9 млрд дол. у 1997 р. до 25,2 млрд дол. у 2013 р.

Нажаль, країни не мають комплементарної структури торгівлі, адже внутрішній регіональний імпорту і експорту за основними групами товарів не перевищує 40%. Тільки енергетика залишається взаємовигідною сферою торгівлі, адже країни ОЧЕС постачають палива в рамках організації майже 29% сукупного обсягу, а відповідний імпорту складає 38%. Для більшості ж товарних груп їх частки в експорті й імпорту не перевищують 20%, а це означає відсутність внутрішньорегіональної спрямованості торгівлі та її слабку єумісність [5, с. 71-72].

Відмітимо, що негативне торговельне сальдо спостерігається для всіх країн учасниць, крім Румунії та Росії. Найменше воно у Азербайджану – 382,1 млрд дол, найбільше – у Туреччині – біля 21 млрд дол. Торговельний баланс України з країнами ОЧЕС склав у 2013 р. – 4,2 млрд дол. Такий результат пояснюється значним зниженням частки ОЧЕС в експорті України – з 48,0 % у 1997 р. до 36,2 % у 2013 р. В імпорту ОЧЕС також втратила вітчизняний ринок, на що вказує зниження частка імпорту угруповання з 52,8 % у 1995 р. до 35,2 % у 2013 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Питома вага країн ОЧЕС у зовнішній торгівлі України у 1995 – 2013 рр., %

Показник	1995 р.	1998 р.	2001 р.	2004 р.	2007 р.	2010 р.	2013 р.
У експорті товарів							
загальному	48,0	34,6	35,7	31,9	41,5	39,0	36,2
готових виробів	47,9	34,3	36,5	29,7	42,5	41,3	45,7
продуктів харчування	60,2	42,9	44,1	45,4	39,9	32,1	21,4
металів та руд	40,1	35,7	36,8	47,1	41,0	30,7	29,8
кольорових металів	18,8	20,7	15,3	29,8	30,5	31,1	42,5
продукції машинобудування	68,1	49,4	51,2	39,3	61,3	57,1	55,9
продукції хімічної промисловості	38,1	26,9	38,5	25,9	34,2	36,4	40,6
У імпорту товарів							
загальному	52,8	51,0	39,1	42,6	31,8	42,4	35,2
готових виробів	38,2	25,4	29,1	26,8	23,5	23,8	21,0
продуктів харчування	11,7	17,2	20,7	21,7	23,8	20,2	22,8
металів та руд	50,8	52,4	43,6	38,4	36,5	29,9	40,5
кольорових металів	47,3	44,4	53,8	46,7	49,9	45,9	50,6
продукції машинобудування	42,5	26,8	32,9	25,7	20,1	22,6	18,0
продукції хімічної промисловості	29,8	21,1	21,2	22,1	20,0	20,4	21,6

Джерело: розраховано автором на основі даних ЮНКТАД [2]

Значне зменшення експорту відбулось за рахунок скорочення експорту продуктів харчування: їх питома вага знизилась із 60,2 % до 21,4 %, скорочення експорту металів, крім кольорових та втрачання позиції на ринку машинобудування. Питома вага ОЧЕС у імпорту за різними товарними групами за період аналізу значно не змінилась.

Провідними товарами експорту на ринок країн ОЧЕС для України є залізо та сталь – 5,4 млрд дол у 2013 р., обладнання для атомних реакторів – 2,4 млрд дол, залізничне обладнання – 1,8 млрд дол, електричне та електронне обладнання – 1,3 млрд дол, вироби з заліза та сталі – 1,1 млрд дол [6]. В імпорту перше місце належить паливно-мастильним матеріалам – майже 15 млрд дол. позитивний платіжний баланс спостерігається за товарними позиціями: залізо та сталь та вироби з них, обладнання для атомних реакторів, залізничне обладнання, неорганічна хімія, папір та аналогічні вироби та інші.

Аналіз структури експорту готових виробів України до країн ОЧЕС з точки зору їх технологічної місткості та її порівняння з іншими країнами ОЧЕС показав переважання низько технологічних товарів у експорті нашої країни при чому така структура майже не змінювалась за досліджуваний період (табл. 3.). Частка низько технологічних товарів зросла з 46,9% у 2001 р. до 51,3 % у 2013 р.

Таблиця 3

Структура внутрішньорегіонального експорту країн ОЧЕС за технологічною місткістю у 2001-2013рр., %

Країна	2001 р.				2011 р.				2013р.			
	П1	П2	П3	П4	П1	П2	П3	П4	П1	П2	П3	П4
Албанія	83,28	4,78	8,58	3,36	30,95	62,45	3,50	3,09	39,05	51,11	4,75	5,09
Вірменія	11,27	3,07	50,21	35,45	32,26	6,73	23,25	37,76	44,25	5,62	22,09	28,05
Азербайджан	8,17	4,41	41,20	46,22	19,84	31,09	6,44	42,63	22,67	24,57	8,95	43,82
Болгарія	35,67	11,22	20,40	32,71	23,46	17,38	31,00	28,16	23,44	13,81	33,26	29,49
Грузія	5,93	35,85	19,02	39,20	8,89	22,67	47,83	20,60	9,71	19,25	56,33	14,71
Греція	38,59	9,07	18,25	34,09	26,69	18,48	19,17	35,66	25,09	15,58	21,58	37,76
Молдова	33,90	16,68	33,67	15,76	31,92	16,19	40,03	11,86	29,07	10,17	48,23	12,53
Румунія	18,65	26,91	9,08	45,36	12,80	21,28	34,62	31,29	16,32	15,10	46,16	22,41
Росія	9,17	31,53	42,16	17,15	9,14	30,00	24,88	35,98	9,90	29,44	22,56	38,09
Сербія	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	20,80	26,17	32,45	20,58	28,14	17,17	34,80	19,89
Туреччина	36,73	20,27	23,98	19,02	33,34	13,29	36,66	16,71	35,42	13,73	33,95	16,90
Україна	9,96	46,94	26,99	16,10	8,86	56,63	22,08	12,44	11,40	51,28	23,67	13,66
ОЧЕС	20,11	29,96	28,20	21,74	17,14	31,63	28,22	23,02	19,78	27,12	29,96	23,14

*Готові вироби за товарною номенклатурою SITC розділи з 5 по 8 за виключенням груп 667 та 68

П1 – Питома вага працевітких та ресурсовітких товарів

П2 – Питома вага низько технологічних товарів

П3 – Питома вага середньо технологічних товарів

П4 – Питома вага високо технологічних товарів

Джерело: розраховано автором за даними Статистичного підрозділу ЮНКТАД [3]

Переважає низькотехнологічних товарів не характерне для структури внутрішньорегіональної торгівлі готовими виробами інших країн об'єднання. У внутрішньоінтеграційній торгівлі Росії, Греції та Азербайджану переважають високотехнологічні товари, Туреччині, Сербії, Румунії, Молдови, Грузії. Болгарії – середньотехнологічні товари. Тільки для Албанії та Вірменії характерно переважання праце- та ресурсовітких товарів. Слід відмітити, що за досліджений період структура торгівлі готовими виробами за ступенем технологічної місткості покращилась тільки у Росії та Албанії, всі інші або не змінили її або навіть погіршили. Це свідчить про

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ
ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА**

зростання конкуренції на внутрішньому ринку об'єднання з боку постачальників високо- та середньо технологічної продукції, переважно країн ЄС, яку місцеві виробники не витримують.

За підрахунками різних міжнародних організацій, зокрема СОТ та ЮНКТАД, частка промислових товарів у загальному обсязі експорту між учасниками різноманітних торговельних угод така сама, як і частка промислових товарів у світовій торгівлі дорівнює біля 65 %, і ця частка сильно варіюється по різних торговельних об'єднанням. Проте, частка торгівлі комплектуючими та компонентами дійсно істотно розрізняється за торговельним угодами, що свідчить про зв'язок між розвитком торгівлі і вертикально інтегрованих виробничих структур. Відмітимо, що у зовнішній торгівлі ОЧЕС частка торгівлі промисловими товарами набагато нижча середньосвітового рівня й сягнула у 2013 р. 50,4 %. Крім того з 1997 р. вона знизилась на 4,4 %. На торгівлю комплектуючими припадало у 2013 р. 3,1 % експорту готових виробів, що складає 8,8 % продукції машинобудування та 6,6 % імпорту, що відповідає 13,7 %. Крім того частка цієї продукції у зовнішній торгівлі ОЧЕС постійно зростає: в експорті за останні 15 років майже у 9 разів, в імпорті – у 5,4 рази.

Для внутрішньої регіональної торгівлі електронними комплектуючими притаманна протилежна тенденція: з 1997 р. по 2013 р. частка даної продукції знизилась у структурі експорту готової продукції майже не змінилась і становить 1,5 %, що однак менше показника 2001 р. більше ніж удвічі. В імпорті він знизився з 3,3 % у 2001 р. до 1,6 % у 2013 р., перевищивши показник 1997 р. на 0,1 %. У структурі торгівлі продукцією машинобудування ці показники виглядають ще загрозливіше: частка експорту електронних комплектуючих знизилась з 2001 р. більше ніж удвічі і становила у 2013 р. 4,8 %, у імпорті – 5,0 % (табл. 4.).

Таблиця 4

**Структура внутрішньорегіональної торгівлі частинами та компонентами електронної та електричної продукції
(SITC 759 + 764 + 772 + 776) країн ОЧЕС у 1997 - 2013 рр.**

(% від торгівлі продукцією машинобудування)

Країна	Експорт				Імпорт			
	1997 р.	2001 р.	2011 р.	2013 р.	1997 р.	2001 р.	2011 р.	2013 р.
Албанія	3,7	13,3	15,9	13,1	7,0	47,7	10,7	7,9
Вірменія	11,8	38,7	10,9	21,5	10,2	16,1	5,8	3,8
Азербайджан	1,7	1,3	1,1	7,5	12,1	29,3	7,9	8,1
Болгарія	12,6	5,6	5,8	10,7	5,4	4,9	13,7	7,8
Грузія	7,5	5,0	0,6	1,5	10,6	10,8	6,8	9,1
Греція	13,6	43,4	30,4	18,3	3,1	28,8	10,6	15,3
Молдова	7,2	11,0	3,3	3,0	9,0	17,4	9,6	9,4
Румунія	1,5	51,0	26,1	3,6	7,6	36,9	3,4	7,0
Росія	4,4	3,3	6,1	3,3	6,3	6,5	6,2	3,5
Сербія	н.д.	н.д.	2,5	3,4	н.д.	н.д.	8,8	2,5
Туреччина	7,8	9,7	6,2	6,1	2,1	2,8	17,8	3,3
Україна	5,9	5,0	2,8	3,3	3,0	3,7	7,2	4,8
ОЧЕС	6,2	10,6	8,0	4,8	5,4	10,8	7,5	5,0

Джерело: розраховано автором за даними Статистичного підрозділу ЮНКТАД [3]

Дослідження внутрішньої регіональної торгівлі частинами та компонентами електронної та електричної продукції країн ОЧЕС показує значні відмінності як в обсязі, так й в структурі. Більшість країн, зокрема Грузія, Молдова, Румунія, Росія, Сербія та Україна майже не залучені до торгівлі даною групою товарів. Істотну частку від торгівлі продукцією машинобудування вона займає тільки у Вірменії, Албанії та Греції. В імпорті – тільки для Греції ця група є істотною. Можна зродити висновок, що в ОЧЕС не розвинута виробнича кооперація, майже відсутні вертикальні інтегровані виробничі структури.

Погодимося із В. С. Будкіним та С.О. Родзієвською[7, с.104], які наголошують на важливості реалізації прийнятого 7 лютого 1997 р. у Стамбулі наміру створити Чорноморську зону вільної торгівлі і разом з тим зазначають, що Україна зайняла пасивну позицію замість наполегливої роботи разом з Туреччиною щодо утворення регіональної зони вільної торгівлі. Україна є членом зони вільної торгівлі (ЗВТ) з країнами СНД, до яких входять Росія (договір про створення ЗВТ з країнами СНД підписано у 2012 р.), з країнами ГУАМ (договір про створення ЗВТ з країнами ГУАМ підписано у 2002 р.). Підписано “Угоду про асоціацію між Україною і ЄС”, що сприятиме якнайшорішому утворенню ЗВТ України з країнами ОЧЕС, що входять до ЄС. Таким чином, Україна матиме найближчим часом ЗВТ з івсіма країнами – членами ОЧЕС, крім Туреччини. Тому особливого теоретичного і практичного значення набуває необхідність встановлення ЗВТ між Україною і Туреччиною, яка після Росії є найважливішим учасником ОЧЕС.

Торгівля послугами в регіоні має більш позитивні тенденції. Більшість країн мають додатний баланс торгівлі послугами. Негативним він є тільки у Росії (- 59,8 млрд.дол), Азербайджану (-4,2 млрд.дол), Armenії (-113,6 млн.дол) та Молдови (-1,5 млн.дол)[6]. Найбільшими експортерами послуг виступають Росія, Туреччина, Греція та Україна, однак до 4 лідерів у експорті комунікаційних послуг відноситься також Румунія, будівельних послуг – також Румунія, а п'яте місце займає Сербія. Серед найбільших постачальників страхових послуг також Болгарія. Особливістю торгівлі роєліті та ліцензійними послугами в регіоні є стабільно негативний торговельний балнас для всіх країн ОЧЕС. Аналогічна ситуація і в торгівлі фінансовими та страховими послугами.

Найбільшими нетто-споживачами туристичних послуг в регіоні є Росія, Україна та Румунія, нетто-постачальниками – Туреччина, Болгарія та Греція. Однак, ситуація у торгівлі послугами буде погіршуватись в зв'язку із зниженням безпеки перевезень територією України, а також розширенням та продовженням терміну санкцій проти Росії у фінансовій сфері.

Отже, внутрішньорегіональна торгівля України з країнами ОЧЕС, характеризується, головним чином, сировинним та низько технологічним експортом; моноспеціалізацією імпорту; нерівномірною географічною структурою імпорту і експорту товарів і послуг. Аналіз обсягів і товарної структури зовнішньої торгівлі України з країнами ОЧЕС підтвердив висновки інших дослідників [наприклад 8] та дозволив виявити такі пріоритети торговельної співпраці: продукція металургійної промисловості (експорт), енергоносії, що входять переліку критичного імпорту; надання транспортних і туристичних послуг.

Організація Чорноморського економічного співробітництва є прикладом сучасної моделі проектно-галузевої інтеграції економік країн регіону, які ризяться за господарською структурою, геополітичними інтересами, соціально-економічним рівнем розвитку, культурно-релігійним аспектом життєдіяльності. Не зважаючи на посилення впливу цихрозходжень, економічне співробітництво держав в рамкахОЧЕС уже протягом 20 років її існування відіграє значну роль розвитку національних господарств, засновуючись на реалізації спільних проєктів у транспортній, енергетичній та іншихсферах. Необхідно використати переваги такого підходу до організації діяльності й в сфері організації спільної виробничої діяльності та для поживавлення торговельної співпраці.

Висновки та пропозиції. Засновуючись на даних проведеного аналізу, виділимо детермінанти розвитку внутрішньої регіональної торгівлі країн ОЧЕС на сучасному етапі:

1. уповільнення інтенсивності взаємної торгівлі, що зумовлено в першу чергу загостренням внутрішніх політичних суперечок та більш тісною інтеграцією до інших інтеграційних угруповань, зокрема ЄС;

2. зменшення значення країн ОЧЕС у взаємному експорті та імпорті товарів завдяки як стагнації світової економіки, так й

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

загострення економічної ситуації в окремих країнах – учасницях, зокрема Україні;

3. спеціалізація більшості країн об'єднання на низько технологічному експорті, закріплення технологічної відсталості регіону;

4. слабе залучення у торгівлю частинами та компонентами електронної та електричної продукції, що свідчить про відсутність вертикально інтегрованих виробничих структур,

5. уповільнення взаємної торгівлі послугами, зокрема критичне зменшення торгівлі транспортними та туристичними послугами.

Для подолання негативного впливу зазначених факторів, країнам ОЧЕС необхідно активізувати зусилля щодо збільшення обсягів експортування товарів і послуг за рахунок динамічного торговельного співробітництва в межах ОЧЕС; активізувати процес залучення іноземних інвестицій з країн ОЧЕС і Чорноморського Банку торгівлі та розвитку у створення спільних вертикально інтегрованих підприємств орієнтованих на виробництво високотехнологічної продукції; диверсифікувати поставки газу та нафтопродуктів; ефективно реалізувати туристично-рекреаційний потенціал та транзитний потенціал регіону; диверсифікувати ринки збуту агропромислової продукції. Для України перспективним напрямом розширення торгівлі має стати турецький ринок, що допоможе географічно диверсифікувати ринок збуту національної продукції і імпортування нафтопродуктів торгівлі країнами Близького Сходу. Співробітництво з Грецією, Болгарією і Румунією забезпечує вихід вітчизняних товарів на ринок ЄС.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm
2. Будкін В.С. Проблеми та перспективи розвитку Організації Чорноморського економічного співробітництва / В.С. Будкін // Актуальні проблеми економіки. – 2010. - № 3. – С. 31 – 37.
3. Офіційний сайт статистичного підрозділу Конференції ООН з торгівлі та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>
4. Офіційний сайт Regional integration knowledge system platform [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cris.unu.edu/triks/web/>
5. Троян І.А. Інтеграційна сумісність країн-членів ОЧЕС / І.А. Троян // Бізнесінформ. – 2012. - № 9. – С. 68 – 73.
6. Офіційний сайт Міжнародного торгового центру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx
7. Радзівська С.О. Конкурентоспроможність та інтеграційні перспективи України в ОЧЕС і ГУАМ / С.О. Радзівська // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». - 2013. - № 10. - С. 101-105.
8. Гончарук А. Торговельно-економічні пріоритети України в ОЧЕС / А. Гончарук, І. Троян // Міжнародна економічна політика. – 2013. - № 2. – С. 27 -47.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Лышко С.В., докторант кафедри менеджменту Черкаського державного технологічного університету (Україна)

Лышко С.В. Наукові підходи до визначення напрямів трансформації економіки регіону.

В статті розглянуті теоретичні аспекти трансформаційного переходу та комплекс причин, що спричинив трансформаційний підйом в постсоціалістичних країнах світу, в результаті чого визначена ознака ефективної трансформації економіки. Проаналізовано особливості проведення реформ, що відбуваються на теренах України, що дало можливість визначити причинно-наслідковий зв'язок гальмування трансформаційних процесів в державі. Автором наведені умови виникнення негативних наслідків як в економіці, так і в соціальній сфері, що виникають на етапі ринкової трансформації господарських систем. Визначено та представлено в схематичному вигляді причини диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів (об'єктивні і суб'єктивні). В ході дослідження встановлені наслідки ринкової трансформації економічного простору регіональних господарських систем та запропоновано ключові положення в удосконаленні механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів на сучасному етапі розвитку національного господарства України.

Ключові слова: «регіональні господарські системи», ринкова трансформація, реформи, стратегії, соціально-економічний розвиток, державне регулювання, програма розвитку.

Лышко С.В. Научные подходы к определению направлений трансформации экономики региона.

В статье рассмотрены теоретические аспекты трансформационного перехода и комплекс причин, вызвавший трансформационный подъем в постсоциалистических странах мира, в результате чего определен признак эффективной трансформации экономики. Проанализированы особенности проведения реформ, происходящих на территории Украины, что дало возможность определить причинно-следственную связь торможению трансформационных процессов в государстве. Автором приведены условия возникновения негативных последствий как в экономике, так и в социальной сфере, возникающих на этапе рыночной трансформации хозяйственных систем. Определен и представлен в схематическом виде причины диспропорций социально-экономического развития регионов (объективные и субъективные). В ходе исследования установлены последствия рыночной трансформации экономического пространства региональных хозяйственных систем и предложены ключевые положения в совершенствовании механизма государственного регулирования социально-экономического развития регионов на современном этапе развития национального хозяйства Украины.

Ключевые слова: «региональные хозяйственные системы», рыночная трансформация, реформы, стратегии, социально-экономическое развитие, государственное регулирование, программа развития.

Lyshko S. Scientific approaches to the definition of transformation of the regional economy

The article deals with theoretical aspects of transformational transition and the complex causes of transformational elevators in post-socialist countries, resulting in the specified attribute of an effective transformation of the economy. The features of the reform taking place on the territory of Ukraine, which gave the possibility to determine a causal relationship to the inhibition of the transformation processes in the state. The author shows the conditions for the occurrence of adverse effects in the economy and in the social sphere, arising at the stage of market transformation of economic systems. Defined and presented in schematic form the reasons for disparities of socio-economic development of regions (objective and subjective). The study found the effects of market transformation in the economic area regional economic systems and proposed key provisions in the improvement of the mechanism of state regulation of socio-economic development of regions at the present stage of development of the national economy of Ukraine.

Keywords: "regional economic systems" market transformation, reform strategies, socio-economic development, government regulation, program development.

Постановка проблеми. Якісні перетворення основоположних засад суспільства зумовлюють необхідність зміни парадигми господарювання в країні та її регіонах та визначають трансформаційний характер національної економіки. Вичерпання можливостей екстенсивних факторів соціально-економічного розвитку, відірваність командо-адміністративних засад господарювання від об'єктивних